

Glatz Ferenc a közép-európai érdekközösségekről és érdekellentétekről

„Mondjuk: a térség rendszerváltásának nagy magyar sikertörténete a határokon túli magyar kisebbségi politikai pártok életre keltése és megmaradása. A magyar kultúrnemzet életető erői ők az új Európában... Állítjuk: a térség nemzeteivel a megbékélést csak az ő közvetítésükkel várhatjuk. Mert a megbékélés most korparancs.” – írja GLATZ FERENC történész, Csáky Pál Hullámvasút című, most megjelent kötetének utószavában. A Széchenyi-díjas tudós, a rendszerváltó magyar kormány művelődési minisztere (1989-90), a Magyar Tudományos Akadémia volt elnöke, (1996-2002), aki 1988-tól a MTA Történettudományi Intézetének igazgatója úgy véli, rosszul járnak az itt élő népek, ha nem ismerik fel 21. századi közös érdekeiket.

● **Ön rendszeresen jelen van a határon túli kisebbségi fórumokon, és nemcsak a magyar-magyar párbeszéd aktív részese, de a többségi nemzetek és a magyar kisebbségek egymáshoz való viszonyát vizsgálja, a kölcsönös megértés és megbékélés szükségére mellett érvel. Látva a mai állapotokat, milyen intő jelekre hívná fel a figyelmet?**

– A Kárpát-medencei kisebbségek mai helyzete nem érthető meg a kisebbségek és a kisebbségpolitika európai ismerete nélkül. A 19. század közepére, a polgári fejlődés és a nemzetállamok megalakulásának korában a nagy nemzetek, elsősorban a franciák, elnemzetlenítették az országuk területén élő kis nemzeti közösségeket. Miközben Franciaországban szinte eltűntek az oxiánok, a bretagnok, Angliában a walesiek, az Osztrák-Magyar Monarchiában éppen ebben a korban erősödtek meg a nemzeti kisebbségek. A magyar állam peremterületén a polgári kapitalisztikus fejlődés, a modern iparosodás, kereskedelem és útviszonyok fejlődése és ennek következtében a helyi értelmiség felnövése formálta, erősítette a szlovák, a szerb és az erdélyi román nemzetet. Nem igaz tehát az állítás, hogy a történeti Magyarországon belül elnemzetlenítés folyt. Más kérdés, hogy a századforduló magyar uralkodó rétege már nem értette meg, hogy ezeknek a népeknek ugyanúgy kell biztosítani az anyanyelvükön való művelődés és igazgatás jogát, mint a magyaroknak és a németeknek. Hiszen ha egy román vagy egy szlovák gyermek nem tudott anyanyelvén eljutni a legfelsőbb képzettsé-

gig, akkor joggal érezte – mai kifejezéssel élve – hogy emberi jogi hátrányban van a magyarokkal szemben. És nem lehet megérteni sem a 19. századi, sem a mai kisebbségi feszültségek okát a szociális szempont nélkül. Aki nem tanulhatott – vagy nem tanulhat ma – anyanyelven az óvodás kortól a diplomaszerezésig, az egyben versenyhátrányba is kerül, – mint paraszt, munkás, mérnök vagy tisztviselő – a többségi nemzet gyermekeivel szemben. Ugyanez az érvem a mai szlovákiai és romániai nyelvpolitikai vitákban. Érdekes, hogy az unokák nem értik ma a volt dédszülők valamikori gondjait. És nem figyelnek egymásra...

● **A jelenlegi állapotok viszont azt mutatják, komoly gondok, illetve hiányosságok vannak még e téren, és a kisebbségi közösségek nem találják a partnereket a rendezéshez. Ön mégis úgy véli, a kisebbségi politika sikertörténet.**

– Az új, nemzeti alapon létrejött pártok politikája a rendszerváltás utáni európai magyarság legnagyobb politikai sikertörténete. Összehasonlítva az otthoni agrár, oktatás, közlekedés, ipar vagy egyéb szakpolitikával. Nem sok ilyen sikertörténetünk van. De ne feledkezzünk meg e pártok holdudvarában élő magyar civil-szerveződésekről és az egyházakról sem. Ez magyarázza, hogy egy nemzet szétszakítva, kisebbségiként hét államban így meg tudja őrizni identitását. Én sikertörténetnek tartom egyébként az egész magyarság ezeregyeszedes történelmét a Kárpát-medencében. Sokszor kritizáltak is ezért, em-

legetve tatárdúlást, Mohácsot, Trianont. Az én érvem: gondolkunk bele, hány nemzet és népcsoport tűnt el, azok közül, akik a Kárpát-medencébe érkeztek, a szkítáktól, szarmatáktól a hunokig, majd avarokig és így tovább. Egy olyan földrajzi helyen, amely színtere volt a sztyepei-kisázsiai, a szláv, a germán népek ütközéseinek. A honfoglaló magyarság létszámát 100-500 000 főre teszi a történettudomány. Ma mégis legalább 12-13 milliónyian még mindig a magyar nyelvet beszéljük és őrizzük hagyományainkat. Kétségtelen sikertörténet. Nem igaz, hogy mi a balsors nemzete vagyunk. Mindig, minden helyzetből felálltunk. Sokan terjesztik rólunk azt is, hogy a magyar kitagadó nem-

reagált a kettős állampolgárság ügyére. Hogyan értékeli az elhangzott érveket?

– A kettős állampolgárságról beszélve, tudomásul kell venni, hogy Európa a többes állampolgárság irányába halad. Figyelje az európai demográfiai fejlődést. Európa jelenét de még inkább jövőjét a migráció határozza meg. A kettős és többes állampolgárság napi gyakorlattá válik. Nem igaz, hogy a többes állampolgárság az állam, így a kettős állampolgárság a szlovák állam vagy a kultúra ellen irányulna. Ezért Európában nem is értik a szlovák reakciót. Van azonban a konfliktusnak egy gyakorlati haszna is. Nagyon jó, ha időben kiderül, és világosan látszik, hogy kik azok, akik felis-

Kárpát-medencei

zet, erre azonban a történelmünk rácsafol. A talpon maradás titka, legalábbis szerintem éppen az volt, hogy a legkülönbözőbb etnikai-vallási csoportokat fogadtuk be. Idomultak hozzánk és mi idomultunk hozzájuk. Kölcsönös tanulás. Jó hagyomány a 21. század keveredő-mozgó népesség áramlásaiban. Amely helyváltoztatás szemünk láttára erősödik. Ha tetszik a nemzetállami politikusoknak, ha nem. Kétségtelen ez a nemzeti türelmesség volt az alapja végül is – szerintem – nem csak a szlovák-román, délszláv nemzetek relatíve szabad kibontakozásának, de az állam felbomlásának is. Természetörténeti folyamatként értékelem. Mert ha mi ugyanúgy elnemzetlenítettük volna a szlovákokat, a románokat és a dél-szlávokat, mint azt a nyugat-európai államok tették a saját kisebbségeikkel, akkor nem lettek volna képesek a történeti Magyarország területén saját államalakulatokat létrehozni, vagy azokat akár nagyhatalmi segítséggel is a szomszédos államokhoz csatolni. Én a befogadóképességet és a nemzeti türelmet nem csak itt Szlovákiában, de Európában mindenütt és otthon is következetesen modern, jó európai álláspontnak tartom.

● **Minden várakozást fölülmúlt az, ahogy Robert Fico**

merik a Kárpát-medence népeinek közös érdekeit, és az európai fejlődés irányát. Nem csak azt felismerni, hogy Európában emberjogi alapkövetelmények vannak és lesznek mind erősebbek. De felismerni azt is, hogy közösen kellene a térség út, vasút és infrastruktúra fejlesztését, vízgazdálkodás-politikáját tervezni, határokon átlépő akciókat indítani. És együtt kellene a térség közös területfejlesztési sajátosságaihoz uniós támogatásokat szervezni, uniós fórumokon képviselni ezen terület mezőgazdálkodásának, befektetési politikájának érdekeit. És együtt kell biztosítani a térség politikai társadalmi békéjét is. Ahol nincs szociális-nemzeti béke, ott társadalmi bizonytalanság van és nem jön a befektetés. Most legalább látszik, hogy kik azok, akik ezt nem akarják tudomásul venni, nem ismerik fel az emberek társadalmi és szociális érdekeit, és csak a két évszázados nemzeti sérelmek felerősítéséből akarnak megélni, politikai szervezeteket nyerni. Nehéz természetesen felismerni: másfél száz évig a két nemzetnek valóban több volt az érdekellentéte, mint az érdekazonossága. Most először fordult a kocka. Több az érdekazonosság, mint az érdekellentét.

● **De egyelőre a jelei sem**

látszanak annak, hogy a szlovák fél érdekközösségben gondolkodna. Mi segíthetne, hogy a feszültség oldódjon?

– A trianoni sokk, valós sokk. Vannak, akik gyásznapot akarnak tartani, s ez érthető, hiszen a társadalomban minden harmadik-negyedik család a nagyszülők szintjén érintett, tehát az akkor történtek miatti bánat és a sértettség jelen van. Trianon nem csupán érzelmi, anyagi megrázkódtatás is volt, családok százezrei veszítették el megélhetésüket, részesültek erkölcsi-nemzeti megkülönböztetésben, kollektív felelősségre vonásban. Vagy kényszerültek kivándorlásra Magyarországra, amely szinte egy évtizedre megbénította a magyar állam szociális ellátó rendszerét. Meggyőződésem, hogy ha

sikertörténet

hangot kaphat a bánat, az már segítheti a kölcsönös megbékélést és a megbocsátást. Mert vannak érzelmi-lelki tényezők is a történelemben. A trianoni sokk feldolgozásában lehet még része annak is, ha a kettős állampolgárság intézményét a magyar parlament elfogadja. Csak ezt minél okosabban kellene végrehajtani. Ezt el kellene fogadniuk, a szlovákoknak is. Figyelemre méltó, hogy a többi szomszédos országgal emiatt nincs gondunk. Romániában épp a napokban fogadják el a teljes anyanyelvi iskolázás és nyelvhasználat törvényét, Szerbiában pedig kidolgozták a Nemzeti Tanácsok keretében a nemzeti kulturális autonómiák szervezetét. A kettős állampolgárság Szlovákia bármely sarkában élő magyarnak azt jelentheti, hogy a magyar közösséghez tartozik, és Magyarországon is otthon érezheti magát. De ugyanúgy a magyaroknak is több megértéssel kellene viseltetniük a szlovák-magyar korábbi konfliktusok tárgyalásában. Kutatni kellene, miért él a szlovákok egyes csoportjaiban, vagy egyes vidékeken kollektív magyarellenség. Meg kellene értenünk, hogy a szlovákok miért nem szerették a történelmi Magyarországot. Tanulmányozni a területrevíziók, az önálló Szlovák állam ellentmondásos történelmét. A kitelepítésekről kezdünk

végre nyíltan beszélni. Több empátiára lenne tehát szükség mindkét oldalon, több megértést kellene egymás iránt tanúsítani. A jelenlegi középosztályokon múlik, hogy belátják-e, az elmúlt 150 évet le kell zárni, és keresni kell az európai integrációban azokat a közös érdekeket, amelyek összekötnek bennünket.

• **Szlovákia nemzetállamként határozza meg magát, sőt, a szlovákok nemzetudalata sokszor a magyarokkal szemben fogalmazódik meg, és ez lecsapódik a mindennapokban is. Amíg ez nem változik, várható javulás?**

– Sokszor megfordultam szlovák falvakban is, és nem éreztem magyarellenességet. Az értelmiségben érzem, a papoknál, tanároknál, tisztviselőknél meg van a magyarellenség, amit hajlandó vagyok egy nagyon egyszerű okkal magyarázni. Verseny folyik a hívekért, a diákokért. Lehet hivatkozni a trikolórokra, de e mögött valóban anyagi érdek húzódik. A szlovák nyelvű oktatás a szlovák tanároknak ad munkát. Ugyanakkor tisztázni kell az érdekeinket. Én pozitívumnak tartom azt is, ha jól kivesszük magunkat, csak úgy kell összevesznünk, hogy ha mindnyájunk érdeke azt kívánja, ki tudjunk békülni.

• **A történelmi sérelmek és konfliktusok feloldásában a történészeknek komoly szerepük van. Volt is egy elképzelés, hogy születessen közös történelemkönyv, ez a kezdeményezés azonban megtorpant.**

– Sokszor számon kérik rajtunk, hogy miért nem írunk közös tankönyveket. Úgy vélem, a közös munkát nem ezzel kell kezdeni. Mi 2007-ben párbeszédet kezdeményeztünk a román, osztrák, szlovák és szerb történészekkel. A csoportot én vezetem, szlovák részről többek között Dušan Kováč, Štefan Šutaj és mások vesznek részt a munkában. Megtárgyaltuk a legkínosabb témákat, a nemzetállam születésének a kérdéseit, Turócszentmárton, Gyulafehérvár, a felvidéki és erdélyi területek elszakadását kimondó gyűlések történelmét, a második világháborús szerepvállalásokat, a magyarok kitelepítését. Egyértelmű, hogy mi már nem nemzeti falanszokban gondolkodunk. Szomorú tény, hogy a rendszerváltásig

felhasználták a történészeket a nemzetállami érvelés kialakításához. 1990 után a történészeknek ebből elégük lett, és a tudományoság került az első helyre. Ennek következtében a történész szakma a szlovák-magyar kérdésben már megbékélt. Ma már a 150 éves sértettséget csak a politika élte tovább, előbb-utóbb azonban a politikusok vagy legalább az értelmiségiek is belátják, hogy ez az út nem vezet sehová.

• **Ön a 90-es évek elején kidolgozta a közép-kelet-európai kisebbségi kódexet, amely nem csak világnyelveken, szlovákul és románul is megjelent.**

– A kódex életem talán egyik legjobb munkája volt, az államalkotástól kezdve az autonómiák formájáig, mindent tartalmaz. Számomra érthetetlen, hogy az autonómia – és itt kulturális alapon szerveződő autonómiáról van szó – miért vált ki idegességet Szlovákiában. Hiszen az autonómia nem jelenti egy térség politikai és gazdasági kiszakítását az államtéstől. Éppen ellenkezőleg, a szülőföldön való maradást és a jóérzést, nyugodt szellemi és anyagi teljesítményt szolgálja. A magyar kultúránemzet aktív tagja lehet valaki, miközben jó szlovák hazafi és jó adófizető polgára a szlovák államnak. Ugyanígy gondolkodom a magyarországi szlovákokról, németekről, románokról, délszlávokról. A magyar állam számára ez a rendezés nem ismeretlen, autonómiájuk volt a kunoknak, jászoknak is, mert a magyar uralkodó osztályok felismerték az előnyeiket. 1992-ben azért is született meg a kódex, mert hittük, hogy a kisebbségi kérdésben meg tudunk egyezni a környező államokkal. Őszintén meglepő, hogy a szlovákokkal vannak a legnagyobb gondjaink, hiszen a történelem során nem velük, hanem a románokkal és a szerbekkel sokkal több vitánk volt, egymás véréis is ontottuk. Ez is azt mutatja, hogy a történelemben nincsenek törvényszerűségek.

• **Az elmúlt évtizedben európai szinten is sok fontos dokumentum született, ám a kisebbségi jogérvényesítés, számonérés híján, mégsem**

maradéktalan. Miben látja az európai hezitálásnak a fő okát?

– Az Európai Unió fél a nemzeti kisebbségek problémájától, de nem a történelmi kisebbségek, hanem a bevándorlók miatt. Megjelentek az Európán kívüli kultúrák, Nyugat-Európa képe mára nagyon megváltozott. És van még egy gond, amire egyelőre nincs válasz, a cigányság kérdésére, amely Csehország, Szlovákia, Magyarország és Románia közös problémája. Mintegy tízmillió kisebbségről, a legszámosabb európai kisebbségről van szó. Nyugat-Európa számára ez a legfontosabb kisebbségi probléma, amely szociális háborúhoz is vezethet. Tessék csak figyelni az EU utóbbi két évben kelt dokumentumait, belső vitáit. Eddig minden ország a szőnyeg alá söpörte a roma kérdést, holott ez a legnagyobb robbantó erő. Őszintén csodálkozom, hogy a szlovák politika úgy gondolja, hogy a magyar kisebbség szociális vagy kulturális feszítőerő. A roma kérdést kellene mielőbb, és együtt megoldani.

• **Nem régen azt nyilatkozta, hogy a történelemnek most lehet jövőformáló ereje. Szlovák-magyar viszonylatban milyen lehet ez a jövő?**

– Ebben a két-három évtizedben annyi minden el fog dőlni Európa jövőjéről, mint eldőlt az 1840-1880 közötti években. Szlovákiának is meg kell értenie, ha most rosszul helyezkedünk, és érdekeinket nem egyeztetjük, akkor mind a két nép rosszul jár.